

ד תשובה

פרשת שמות, תשע"ז, מספר 1204

טירון היה משה לנבואה

יושי פרג'ון

מופתית.³ שומה עלינו לשאול: מפני מה חל שינוי בתכנית הא-לוהית? מה הוביל להחרפת השעבוד? למעשה, הסטייה מהתכנית מתחילה מעט לפני הכבדת השעבוד, כאשר משה ואהרן מביצעים את השליחות לפרעה באופן שונה מאוד מצו ה':

הפנייה הראשונה (ה:א)	צו ה' במעמד הסנה (ג:יח)
וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרֹעֶה	וַיְבֹאֵת אֹתָהּ וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם
כֹּה־אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל	וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו
שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיְחַגְּוּ לִי בַמִּדְבָּר.	ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עֲלֵינוּ וְעַתָּה נִלְכָּה נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ.

תחילה נעיר כי זקני ישראל מזכרים במפורש בציווי, אך נעדרים מהביצוע – דבר המקל על פרעה לתקוע טריז בין משה ואהרן לבין מנהיגי העם. ההבדלים בולטים יותר בנוסח השליחות: (א) משה אמור היה להציג את ה' כ"אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים" ולא כ"אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל"; (ב) משה אמור היה לבקש חופשה מוגבלת בזמן: "דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים", אך בדבריו לפרעה הוא משמיט את ההגבלה הזו לגמרי; (ג) וחשוב מכל, משה אמור היה לפנות לפרעה בבקשה "נִלְכָּה נָא", אך הוא בא דווקא כמצווה: "כֹּה אָמַר ה' ... שְׁלַח!"⁴

פרעה משיב בזעם: "מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעַ בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל?! לֹא יִדְעִיתִי אֶת ה'! וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח!" (ה:ב). ומשה ואהרן, שרואים בדברי

בפרשתנו מתוארת שליחותו הראשונה של משה כנביא, תחילה לבני ישראל (שמ' ד:כט-לא) ואחר כך לפרעה (ה:א-ה). בעוד שליחותו לישראל זוכה להצלחה, שליחותו לפרעה מובילה להחרפה של השעבוד (ה:ו-ט): העבודה שהייתה גם קודם קשה מאוד, הופכת בלתי אפשרית, ושוטרי ישראל מוכים על שאינם מוציאים מאחיהם הדוויים את התפוקה הנדרשת.

השוטרים באים לפרעה בתלונה, אך זה משיב בסירוב עוקצני הרומז לשליחותו של משה: "וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים עַל כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נִלְכָּה נִזְבַּחַהּ לַה'" (ה:ז). בתבונה פוליטית מרשימה, פרעה מצליח לתעל את זעמם של השוטרים מן המשעבד האכזר, דווקא אל אלו שביקשו לגואלם:¹

וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן נֹצְבִים לִקְרַאתֶם בְּצֵאתְכֶם מֵאֶת פְּרֹעֶה. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְרֵא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת רִיחֹנוּ בְּעֵינֵי פְרֹעֶה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתֵת חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ (ה:כ-כא).

משה, שוודאי ידע על כישלון השליחות לפרעה, מגלה למפרע שגם שליחותו לבני ישראל נחלה כישלון, והוא שב אל שולחו בטרוניה:

וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר ה' לְמָה הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שְׁלַחְתָּנִי. וּמֵאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרֹעֶה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ (ה:כב-כג).

לדידו של משה, החרפת השעבוד הייתה הפתעה מרה. ה' אמנם אמר שפרעה לא ישלח את ישראל בנקל, אבל תוצאת הסרבנות אמורה הייתה להיות: "וְשְׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְהִפֵּיתִי אֶת מִצְרַיִם" (ג:כ) ולא: "וַיִּפְּו שְׁטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל... וְהָיָה עֲבָדֶיךָ מִפִּי" (ה:יד, טז).² החרפת השעבוד היא בבירור סטייה מהתכנית של מעמד הסנה, שהתקיימה עד כה בדקדקנות

³ ראו י' גרוסמן, "שוטרי בני ישראל – ממכים למוכים (שמות ה)", זר רימונים, אטלנטה 2013, עמ' 1-3. יש לציין שהסטייה מהתכנית גררה מעמד הקדשה חדש למשה (ו:ב-ח), אך אפילו זה לא הספיק להשיב את ישראל לאמונתם (ו:ט).

⁴ ראו רש"י; מלב"ם; ליבוביץ (לעיל הערה 1), עמ' 68-69; חכם (לעיל הערה 2), עמ' עג-עד. אחרים סבורים שהזקנים אמנם באו, גם אם לא נזכרו, וראו רמב"ן לפס' ד; ר"י אבן כספי, "מצרף לכסף", משנה כסף כך ב' (מהדורת י"ה לאסט), קראקא תרס"ו, עמ' 139. אחרים סבורים שאהרן בא תמורת הזקנים, וראו T. E. Fretheim, *Exodus* (Interpretation), Louisville 1991, p. 66. אם נזהה בין הזקנים לשוטרים (ראו במ' יא:טז), הרי שבתיאור שתי המשלחות שבאות לפרעה – תחילה משה ואהרן בלי הזקנים, ולבסוף השוטרים בלי משה ואהרן – מתבטא הפילוג בהנהגת העם.

⁵ ראו פרוף (לעיל הערה 1) עמ' 259.

* ד"ר יושי פרג'ון, החוג לתנ"ך במכללה האקדמית הרצוג והמחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן.

¹ ראו נ' ליבוביץ, עיונים חדשים בספר שמות, מהדורה שנייה מתוקנת, ירושלים תש"ל, עמ' 79-80; W. C. Propp, *Exodus 1-18* (AB), New York 1999, pp. 259-260.

² ראו ראב"ע הארוך והקצר; רלב"ג; מ"ד קאסטו, פירוש על ספר שמות, ירושלים תשי"ב, עמ' 42; M. Greenberg, *Understanding Exodus* (HBI 2:1), New York 1969, p. 126; ע' חכם, ספר שמות כרך א (דעת מקרא), ירושלים תשנ"א, עמ' פז.

דרכי מרמה?! אך מה יעשה משה, וה' נתן שליחות זו בפיו?

והנה, בשעה שמשה בדרכו למצרים, משמיע ה' באזניו שליחות נוספת:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּלִקְטֹד לְשׁוּב מִצְרָיִם רְאֵה כָּל הַמִּצְרַיִם אֲשֶׁר שְׂמַתִּי בְיָדְךָ וְעִשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעֲה וְאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לְבָבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעַם. וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲה כֹה אָמַר ה' בְּנִי בְכָרִי יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר אֲלֶיךָ שְׁלַח אֶת בְּנִי וְעַבְדֵנִי וְתִמְאַן לְשַׁלְּחוֹ הַנֶּה אֲנֹכִי הֲרֹג אֶת בְּנֶךָ בְּכָרְךָ. (ד:כא-כג).

השליחות הזו מתייחסת, כמובן, למכת בכורות, אך משה מבקש להקדים את הקץ; הוא מעצב את שליחותו הראשונה, בתבנית של שליחותו האחרונה:

הפנייה הראשונה (לפרעה (ה:א))	צו ה' על מכת בכורות (ד:כב-כג)
וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲה	וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲה
כֹּה אָמַר ה' אֶל־הַיִּשְׂרָאֵלִים	כֹּה אָמַר ה' בְּנִי בְכָרִי יִשְׂרָאֵל.
שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיְחַגְּרוּ לִי בְּמִדְבָּר.	וְאָמַר אֲלֶיךָ שְׁלַח אֶת בְּנִי וְעַבְדֵנִי...

משה אינו בא כ"דל שואל" ואינו נוקט לשון מרמה. שליח ה' הוא! דא עקא, שמצוות ה' הייתה שיבוא כאחד מזקני ישראל וישתמש בדיוק בלשון שהורה קונו.

לבסוף יש לשאול, וכי אפשר לתלות ברבים של הנביאים, ביצוע שגוי של נבואה?! זו שאלה קשה מאוד. ובכל זאת אציין שחז"ל ראו במשה בפרשתנו, נביא מתחיל: "בשעה שנגלה הקב"ה למשה, **סירון היה משה לנבואה**".⁹ כיוון זה מפותח מאוד על ידי יוסף אבן קספי:

איך יהרהר משה כלל אחרי מצות השם בצוותו לו לעשות דבר, עד שאחרי דברו ישנה ויפחד, וזה לא אחת ולא שתיים לבד, אבל שבע פעמים עד הנה... ואין ספק שמשה, אלו היה בתכלית שלמותו שהגיע אליו בספור הכתוב בכי תשא, שנאמר עליו "ודבר י"י עם משה פנים אל פנים", וכן "וראית את אחורי" וכ', לא הגיעו לו אלו החרדות אף לא אחת, אמנם **עתה** אינו עוד (=עדיין) באותו תכלית השלמות.¹⁰

ומכיוון שמשה בפרשתנו הוא תלמיד ולא רב, גם שגיאותיו נסלחות. ודי שנזכור שעל שגיאה דומה שנעשתה בסוף ימיו, נגזר על רבנו משה העונש הנורא שלא ייכנס לארץ.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁹ שמות רבה (שנאן), שמות ג.

¹⁰ ר"י אבן קספי (לעיל הערה 4), עמ' 146-147.

פרעה עדות לכך שפגמו בשליחותם, מנסים לשוב ללשון השליחות המקורית:

הפנייה השנייה (לפרעה (ה:ג))	צו ה' במעמד הסנה (ג:יח)
וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַיִּשְׂרָאֵלִים נִקְרָא עָלֵינוּ	וְאָמַרְתָּם אֲלֵינוּ ה' אֶל־הַיִּשְׂרָאֵלִים נִקְרָא עָלֵינוּ
גַּלְכָּה נָא דָרְךָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחַה לָהּ אֶל־הַיִּינוּ	וְעַתָּה גַלְכָּה נָא דָרְךָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחַה לָהּ אֶל־הַיִּינוּ.
פֶּן יִפְגַּעֲנוּ בְּדַבְּרֹךְ אוֹ בְּחָרְב.	----

אולם גם כאן ניכרים כמה שינויים, והחשוב שבהם הוא הנימוק לזבח: "פֶּן יִפְגַּעֲנוּ בְּדַבְּרֹךְ אוֹ בְּחָרְב"! אם קודם החליף משה בקשה **בציווי**, עתה משה מחליף בקשה **בתחינה**. ישראל יראים מפני ידו הקשה של ה', והם מתחננים על חייהם לפני פרעה.

פרעה מחליט להראות לישראל שעליהם לירא מפניו ולא מפני האל-ל של משה. תמורת דברי משה: "**כֹּה אָמַר ה' אֶל־הַיִּשְׂרָאֵלִים**" (ה:א), מכריזים הנוגשים: "**כֹּה אָמַר פְּרַעֲה**" (ה:ב); כנגד התביעה: "**גַּלְכָּה נָא דָרְךָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר**" (ה:ג), מכריזים הנוגשים: "**לָכוּ קְחוּ לָכֶם תֵּבָן**" (ה:יא). לא ייפלא אפוא שתמורת דברי משה: "**פֶּן יִפְגַּעֲנוּ בְּדַבְּרֹךְ אוֹ בְּחָרְב**" (ה:ג), זועקים השוטרים: "**אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת רִיחֹנוּ בְּעֵינֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי עַבְדֵינוּ לְתֵת חָרְב בְּיָדְךָ לְהַרְגֵנוּ**" (ה:כא).⁶

מתברר שהחרפת השעבוד היא תוצאה של השינוי שערך משה בשליחותו. אך מה ראה הנביא הנאמן לעשות כן? הבה נראה את צו ה' למשה במעמד הסנה בהקשרו:

לָךְ וְאֶסְפַּתְתָּ אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֶל־הַיִּשְׂרָאֵלִים אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי... לֵאמֹר פֶּקֶד פְּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֵת הָעֲשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרַיִם. וְאָמַר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם... אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. וְשָׁמְעוּ לְקֹלְךָ וּבִאֲתָת אֶתְךָ וְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּם אֲלֵינוּ ה' אֶל־הַיִּשְׂרָאֵלִים נִקְרָא עָלֵינוּ וְעַתָּה גַלְכָּה נָא דָרְךָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחַה לָהּ אֶל־הַיִּינוּ (ג:טז-יח).

הבקשה מפרעה שונה מהאמור לזקנים הן באשר למשך היציאה, הן באשר לתכליתה: לא נזכרת יציאה מעבדות לחירות, אלא יציאה לדרך שלושת ימים, ואין אזכור של כיבוש ארץ כנען, אלא זביחה לה' במדבר. ובמילים פשוטות יותר, ה' מצווה את משה והזקנים להונות את פרעה!⁷

ייתכן שבנסיבות שכאלה, מרמה היא הכרח בל-יגונה, אבל המרמה בוודאי בוערת על לשונו של משה כמכונות אש. האם הנביא-השליח הראשון בהיסטוריה,⁸ בבואו לדבר לפני מלך בשר ודם בשמו של מלך מלכי המלכים, צריך להשמיע בקשה שיש בה

⁶ ראו קאסוטו (לעיל הערה 2), עמ' 45-47; גרינברג (לעיל הערה 2), עמ' 127-128; ובעקבותיהם גרוסמן (לעיל הערה 3), עמ' 4, 8-9.

⁷ לתיאור ההונאות בסיפור יציאת מצרים ותכליתן, ראו י' פרג'ון, "והתעו את-מצרים בכל-מעשהו" (ישעיהו י"ט, יד) - על השימוש בהונאות בסיפור יציאת מצרים", בתוך: א' בזק (עורך), **בחג המצות**, אלון שבות תשע"ה, עמ' 43-81.

⁸ ראו רמב"ם, **מורה הנבוכים**, א', סג.